

Com exercir l'autodeterminació i si el govern autonòmic constitueix un entrebanc

written by Llorenç Prats | 17 de maig de 2018

A hores d'ara, ja és conegut que el referèndum d'autodeterminació de l'1 d'octubre de 2017, sobre el futur polític de Catalunya, es va fer efectiu, en gran part, al marge del previst a la Llei 19/2017 sobre el referèndum, i també de les instàncies executives del Govern de la Generalitat de Catalunya, com administració autonòmica de l'Estat espanyol. Això posa en evidència que la participació de l'autonomia catalana en el procés d'emancipació nacional pot tenir només una influència indirecta, potser del mateix nivell que la resta d'institucions espanyoles (incloent-hi el Congrés i el Senat espanyol, entre altres).

La determinació catalana té ressò internacional, i entra dins de les consideracions bàsiques del dret internacional públic per primer cop, tot i que de manera molt elemental. De fet, ja es considera indiciàriament com un supòsit d'aplicació dels principis i normes que regulen la convivència i les relacions entre subjectes de dret internacional públic.

La convivència pacífica internacional, on es mouen els àmbits jurídics, té garantida en el cas català un bon punt de partida, ja que des de la primera exposició el juliol del 2010, tots els plantejaments, i malgrat contínues provocacions, ha subscrit amb lletres majúscules els postulats de la no-violència i del no enfrontament institucional o civil. La proclamació de la república catalana, el 27 d'octubre de 2017, no es va concretar en cap acció executiva ni tampoc en cap tipus d'efectivitat material, llevat de la

simbòlica i ideal per aplegar el poble català cap a un nou horitzó de llibertat i prosperitat.

En el Capítol I de la Carta de Nacions Unides fan referència a algunes pautes d'obligat compliment, o *ius cogens*, entre les quals destaca la necessitat de complimentar per la via del dret "relacions d'amistat basades en el respecte al principi de la igualtat de drets i a la lliure determinació dels pobles". Aquest precepte fonamental del dret internacional públic ha estat ratificat explícitament pel Regne d'Espanya i forma part de les obligacions adquirides en el seu propi text constitucional. Resulta escandalós, per tant, que el compliment d'aquest punt –imperatiu per a les relacions internacionals i per a la bona base jurídica d'una democràcia occidental– en el cas d'Espanya no sigui ni estructural en les seves prioritats ni prou prodigada per la doctrina i l'acadèmia espanyola, àdhuc catalana.

La Cort Internacional de Justícia s'ha manifestat sovint sobre el caràcter imperatiu del contingut del capítol mencionat, i l'ha fet valer en tota la seva jurisprudència, tal com el sentit comú indica i la quotidianitat jurídica confirma. La relació entre les bones relacions d'amistat i l'aplicació del dret d'autodeterminació actuen com vasos comunicants de les relacions internacionals, en un món on la globalització i l'allau de disputes poden distorsionar l'estabilitat mundial i crear greus conflictes regionals. Quan no ha estat així, el dret ha sucumbit a les seves pretensions, i un futur de dolor i desolació ha fetejat els pobles en qüestió.

Malauradament, la història no ha parlat bé d'aquest dret fonamental dels pobles i només des de l'època moderna els jurisconsults han admès la seva regulació amb caràcter general, fins a quedar incorporada, després de molts fracassos, a la Carta de Nacions Unides. Anteriorment, i per desgràcia també ara, com succeeix amb les reticències del Regne d'Espanya, ha prevalgut la via de fet, el dret de conquesta i l'assimilació autoritària o dictatorial sobre els

pobles o les nacions febles, minoritzades o en declivi.

Amb Woodrow Wilson, impulsor de la Societat de Nacions (1920), i com a precedent clar de les Nacions Unides, va entendre en el si de la "Lliga per fer efectiva la Pau" que el dret a l'autodeterminació podia esdevenir "la directriu de l'acció política internacional", a fi de permetre als pobles i nacions del món una porta d'accés a la sobirania per medis pacífics. No cal dir que això va quedar en el pla teòric i que per desgràcia el mateix Pacte de la Societat de Nacions no va abordar amb claredat la lliure determinació dels pobles. D'alguna manera, s'entenia que per formar part del grup de subjectes internacionals calia que el poble o nació sotmesa havia de tenir experiència i capacitat per dirigir la seva plena autonomia, a fi de poder assumir compromisos i respondre a les necessitats compartides. Tot plegat, com un cercle viciós segons el qual la maduresa nacional per merèixer el dret a l'autodeterminació no es podia adquirir atès que la tutela dels grans estats sempre era imprescindible per a tot, ja que al cap i a la fi, ells mateixos l'havien de validar i aprovar.

Jurídicament, per tant, hom ha d'esperar a la fi de la II Guerra Mundial, quan el món va tocar fons, per dir-se a si mateix que ni la violència ni les confrontacions servien a cap de les parts i que en tots els casos es perjudicava per igual una solució al marge del dret. I d'aquí, de forma precisa, en la Carta de les Nacions Unides, per salvar les bones relacions d'amistat entre pobles i nacions del món, s'escau del tot atorgar rellevància de dret fonamental al dret de l'autodeterminació. Molt diverses declaracions de l'Assemblea General de l'ONU aniran atorgant cada cop més importància a aquest dret fonamental de caràcter polític, fins al punt que el 1966 va quedar integrat igualment en el Pacte de Drets Humans, ja que els pobles i nacions el formen persones que tenen en exercici de la seva llibertat més bàsica el dret a la formació política i la seva lògica determinació.

En tant que tota persona pertany d'una forma o una altra a una comunitat política més o menys acceptada, una derivada certament important d'aquests preceptes tan fonamentals seria la pròpia dels processos de descolonització, fet que sovint ha confós sobre si l'abast del dret d'autodeterminació es dirigia només respecte d'aquest grup de països, que per raons històriques havien existit en formes de vida i d'organització gens equiparables als estats moderns. En aquests casos, per la seva pròpia construcció, la qual no ha estat exempta de milers de dubtes (les fronteres colonials es van traçar sense tenir en compte ni la més remota base humana o geogràfica), hom parlava de "concessió d'independència" com a medi per perpetuar la forma original colonial, sobretot de fronteres, i buscar una altra forma de continuïtat que, en definitiva, posaria en dubte la suposada llibertat per conduir el seu desenvolupament econòmic, social i cultural.

Per a més èmfasi, i també amb la ratificació expressa del Regne d'Espanya, en el Pacte de Drets Civils i Polítics i el Pacte de Drets Econòmics, Socials i Culturals, també es recull, de forma imperativa, que el dret a la lliure determinació de les comunitats polítiques existeix, s'ha de defensar i s'ha de fer valdre. En aquest sentit, xoca la constant negativa espanyola a aplicar i defensar un ordenament jurídic que ha subscrit de forma explícita després de la fi dels llargs anys de la dictadura del general Franco, amb la pretensió d'equiparar-se, en tots els sentits, a una moderna democràcia occidental. Tanmateix, fins al dia 1 d'octubre de 2017, aquest dret ha quedat sempre postergat, i gràcies a l'esforç col·lectiu i democràtic de la població de Catalunya va ser exercit, i va reeixir de forma notòria. L'Estat espanyol així, aquest dia tan important en la història del poble català, va contravenir la Resolució 2625 de l'ONU, segons la qual "tot estat té el deure de promoure, mitjançant acció conjunta o individual, l'aplicació del principi de la igualtat de sobirania de drets i de la lliure determinació dels pobles". Tanmateix, només el temps dirà, quan s'esgotin

els procediments iniciats, quin serà l'abast d'aquest incompliment manifest i rellevant. Per tant, quedi clar que el dret existeix i el deure també. El dret dels catalans a l'autodeterminació, i l'obligació de l'Estat espanyol de respectar-lo, ambdues categories, de forma simultània. En la mesura en què el dret s'ha exercit de forma prou satisfactòria l'1 d'octubre de 2017, però que l'obligació de l'Estat espanyol no s'ha concretat ni realitzat, sinó que més aviat ha fet tot el contrari, l'aplicació del dret internacional públic emergeix sobtadament amb totes les seves arestes vives.

El Regne d'Espanya, amb el dret internacional públic a la mà, ha de complir amb els pactes que té subscrits, els quals, més enllà d'incloure els principis formadors inclosos en la Carta de Nacions Unides i en especial el dret a la lliure determinació dels pobles, ja tenen naturalesa normativa que l'obliga, pel que fa al fidel compliment dels acords internacionals (*pacta sunt servanda*). Per això, cada dia s'aixequen més veus crítiques, de molts diferents àmbits, per com l'Estat espanyol està encarant la lliure determinació del poble català, ja que ho fa negant la força i l'abast de tota aquesta normativa internacional.

Tot plegat només té un escull, autèntica pedra de la clau de volta d'aquesta construcció jurídica. ¿És Catalunya un poble o nació subjecte del dret internacional, encara que sigui amb una capacitat limitada, i per tant, titular de drets i obligacions internacionals, amb legitimitat suficient per reclamar el seu compliment quan són atacats o negats? Està clar que aquest és l'argument que fa valdre el Regne d'Espanya i sobre el qual es fonamenta tot l'esforç diplomàtic i de seguretat i defensa, en tots els ordres, extern i intern.

En la mesura que les especificitats catalanes queden recollides en el sistema autonòmic d'organització territorial de l'Estat espanyol i que el poble català les acull com a forma de funcionament ordinari de la seva vida política, hom estaria admetent, de forma clara, que aquestes especificitats

s'articulen a la seva satisfacció i que per tant no té en la lliure determinació una voluntat inequívoca de persistir. El marc autonòmic és de règim jurídic estrictament intern de l'Estat i no té la més mínima escletxa per constituir una via d'exercici del dret d'autodeterminació. Per això, encara sort, les raons per desvincular el referèndum d'autodeterminació de l'1 d'octubre de 2017 de qualsevol expansió autonomista o similar, es fonamentarien precisament en l'aplicació de les màximes del dret internacional públic i no tant, ni de bon tros, en la vulneració de normes de dret intern, sobre les quals intenta el sistema judicial espanyol buscar el desllorigador a la situació creada de forma legítima, d'acord amb els principis i pactes exposats.

¿És pròpiament el poble català un cas de subjecte de dret internacional, de capacitat limitada, titular del dret d'autodeterminació? En funció de la resposta, els efectes jurídics són totalment diferents, i el seu abast de conseqüències perdurables.

El primer problema per resoldre aquesta qüestió és en si mateix prou greu. La literatura jurídica es refereix a poble, en aquest sentit jurídic de transcendència internacional, com a un grup ètnic. Aquesta definició, precisament amb poca sintonia amb el que els catalans entenen com "discurs ètnic", atesa la gran convicció transversal i duradora de voler-se constituir com comunitat d'acollida, integradora i de fusió, deixaria malparada una possible solució a la pregunta formulada. Sense mirar-se ni reconèixer-se com a grup ètnic, encara que aquesta formulació no s'usi ni s'entengui, per raons de tots tipus que no vénen al cas, malgrat ser una comunitat que viu en un territori determinat usant alguns atributs comuns com la llengua, la cultura o la història, els catalans no serien subjecte amb prou entitat per a ser reconeguts com a dipositaris del dret internacional públic.

Per tant, "tot grup ètnic, dotat dels elements objectiu i subjectiu, que posseeix un territori determinat en el qual hi

viu la majoria dels seus membres" sí que es pot considerar subjecte del dret internacional públic, amb capacitat limitada, i a conseqüència d'això, mereixedor del dret a la lliure determinació.

Per sort, a les Nacions Unides, hi impera el sentit comú, i des de la mateixa Secretaria s'ha explicat sovint que això no suposa precisament haver de potenciar els trets ètnics d'una comunitat per accedir a l'autodeterminació, com a via pacífica per a resoldre les desavinences. En cas contrari, precisament el remei seria l'origen del mal, ja que només després d'una "neteja ètnica", ves per on, hom tindria accés a un dels drets més destil·lats que han existit mai, com és el cas a la lliure determinació (autèntica conquesta de la condició humana per a garantir una solució gradual i pactada dels conflictes). Així, afloren, com en el si mateix del funcionament de l'Assemblea General de les Nacions Unides, els mecanismes democràtics, sobre la base de l'argumentació i de la transparència.

I és que la ja famosa Resolució 2625 inclou una menció final digna d'estudi, ja que l'abast d'aquesta resolució no ha d'entendre's "en el sentit que autoritza o fomenta qualsevol acció encaminada a trencar o menysprear, totalment o parcialment, la integritat territorial d'Estats sobirans i independents que es comportin de conformitat amb el principi d'igualtat de drets i de la lliure determinació dels pobles... i estiguin, per tant, dotats d'un govern que representi a la totalitat del poble pertanyent al territori, sense distincions per motiu de raça, creences o color".

Per això, hi ha l'anomenat "dret de lliure determinació intern", per mitjà d'un govern que representi a tot el poble del territori, amb igualtat de drets i de forma pacífica, i també l'anomenat "dret de lliure determinació extern" com el dret a decidir la forma que ha de prendre aquest poble per a ser un estat: plena independència, la integració en un altre estat o bé com algun tipus d'associació, tot plegat exercit lliurament, amb totes les garanties.

Aquí hi ha una disjuntiva, sobre la qual s'han fet tot tipus d'aproximacions, de complementarietat o d'exclusió, en el cas de Catalunya. La via "interna" suposaria la voluntat del Regne d'Espanya de facilitar, d'acord amb el dret internacional públic, la lliure determinació de Catalunya, establint una negociació franca i clara, de tipus bilateral, entre l'àmbit català, representat pel Parlament, com a dipositari d'aquesta garantia d'igualtat de drets de tots els que volen viure a Catalunya, i l'àmbit estatal, on es delibera sobre la millor manera perquè els catalans romanguin dins la seva estructura d'organització i solidaritat.

A la pràctica, no ha passat ni una cosa ni l'altra. S'ha negat fins a l'absurd el resultat del referèndum d'autodeterminació de l'1 d'octubre per part del govern espanyol, i s'han vulnerat drets polítics i llibertats públiques de manera unilateral, per part de l'Estat espanyol. La suposada acusació de "colpisme" als organitzadors del referèndum d'autodeterminació oblida el valor democràtic de caràcter polític que aquesta proposta suposa, en tots els ordres, i que a la pràctica no ha tingut cap repercussió favorable a la proclamada república catalana.

I en conseqüència, ja és obvi que els mecanismes de "determinació interna" que exposen les resolucions de l'Assemblea General de Nacions Unides, a més de les opinions consultives de la Cort Internacional de Justícia, no satisfà el supòsit català per a l'accés a la lliure determinació.

La sortida, per tant, rau per la via de l'autodeterminació externa, pròpia dels pobles que cerquen ser descolonitzats i malden per obtenir un autogovern real sobre els seus territoris, com conquesta de la llibertat, que no té cap relació amb el sistema d'estat de les autonomies en el qual hom està obligat a viure en l'actualitat, i sobre el qual planen dubtes de restabliment en el marc de les conseqüències jurídiques de la proclamació d'independència del passat 27 d'octubre de 2017.

Aquesta aproximació que ofereix el dret internacional públic, també planteja en el sentit més ampli el concepte de poble català, i si aquest englobaria únicament els que viuen a Catalunya, o si tots els que hi viuen en són titulars de drets polítics, en el doble vessant territorial i de pertinença, més enllà dels territoris de Catalunya o no.

Sobre això, la posició internacional ha estat molt conservadora, fins al moment i sempre ha admès que només tenia sentit el dret a la lliure determinació si oferia un marc ordenat i pacífic en la seva evolució, de manera que calia respectar les fronteres establertes existents, si més no com a punt de partida, i com a causa necessària per desenvolupar aquest dret internacionalment sota les directrius de Nacions Unides.

Per tant, resta l'autodeterminació "externa" com a via més viable per a l'exercici del previst legalment, i sense perjudici de la interna, a fi de permetre la salvaguarda del principi imperant d'integritat territorial dels estats.

L'evolució catalana és manifestament contundent en el respecte a les consideracions jurídiques del dret a l'autodeterminació, fet que pot culminar en un nou estadi, si com a tal se li nega la viabilitat de formes d'autogovern que no reconeixin la lliure determinació per la via interna. És a dir, no és possible constituir un parlament català amb funcions legislatives i de control executiu si no és capaç de desenvolupar les seves atribucions de representativitat del poble català amb llibertat i igualtat de drets, en el sentit més ampli.

Sobren raons per fer-ho, ja que el dret a la lliure determinació és un dret polític que forma part dels drets fonamentals més bàsics i és constitutiu de la mateixa naturalesa humana, i com a tal està explícitament reconegut en els Pactes subscrits pel Regne d'Espanya. La formació de la comunitat política i la condició de les persones formen un tot

que s'empara en el mateix ordre de protecció. Torturar una persona és una vulneració clara, per tothom reconeguda, d'un dret fonamental bàsic de cada ésser humà a la vida. Torturar un poble (amb empresonaments selectius, campanyes de por o control permanent, ...) també és un greu atemptat contra la seguretat en l'exercici dels drets polítics que formen part de tots i cada una de les persones que viuen a Catalunya. En un escenari d'igualtat de drets, no és admissible, en cap cas, admetre amb normalitat la negació sistemàtica del dret a la lliure determinació dels catalans.

A hores d'ara, entre els catalans ja és un clam, en referència al que suposa l'existència de presos polítics, que sense drets col·lectius que permetin mecanismes de protecció i defensa del nostre poble ja no hi ha autèntica llibertat i la por i la desconfiança s'acabaran apoderant dels catalans, que viuen víctimes d'una situació que es podia i es pot resoldre pels mecanismes legals establerts.

El Regne d'Espanya, per mitjà del govern i les institucions, ha optat per desenvolupar un clima ideològic contrari al sentit lliure de l'exercici d'aquest dret universal. Ha introduït elements de confusió, com greus ingerències, dins del teixit social i cívic dels catalans, tot intentant alterar l'ordre de treball i de vida corrent. El clima de llibertat es veu amenaçat per l'acció judicial i administrativa, els elements provocadors que no tenen aturador, i les activitats paral·leles d'interferència com el control de les finances o les pressions legislatives.

El referèndum de consulta o de decisió, com a via democràtica per fer aflorar una solució política al conflicte entre catalans i espanyols, ja no apareix en l'agenda propera per part de cap part activa, i les forces polítiques resten immòbils a l'hora de defensar un diàleg obert entre ambdues nacions, que segurament voldran romandre amigues i del tot solidàries.

I, en conseqüència i per acabar, és pertinent ressaltar que el referèndum d'autodeterminació ja es va celebrar, amb prou èxit de participació. I el resultat va ser favorable a la constitució d'un nou estat en forma de república per a Catalunya. I, de resultes d'això, és totalment pertinent actuar en consonància i no admetre cap forma política ni solució provisional que permeti deslluir aquest resultat democràtic i les seves conseqüències.